

۱. عنوان کرسی:

عنوان فارسی: نقد چالشهای زیست محیطی منتسب به ادیان از نگاه فقه اسلامی
عنوان انگلیسی: Criticism of environmental challenges attributed to religions from the perspective of Islamic jurisprudence
عنوان عربی: نقد التحديات البيئية المنسوبة إلى الأديان من منظور الفقه الإسلامي

۲. خلاصه طرحنامه: (حداقل ۱۰۰۰ و حداکثر ۲۵۰۰ کلمه):

الف. شرح موضوع: موضوع کرسی ترویجی بطور دقیق و علمی شرح داده شود. یکی از ابعاد مهم توجه به این مسئله نگاه از منظر دینی است. از این نگاه دو دیدگاه متناقض وجود دارد. از طرفی عده‌ای بحران حاضر را ناشی از فاصله گرفتن از تعالیم ادیان دانسته و راه حل را در افزایش زمینه‌های تربیت دینی و اخلاقی می‌دانند. از طرف دیگر، عده‌ای با نگاه سکولار و با اتخاذ موضعی متضاد مشکل را در آموزه‌های دینی جستجو کرده و آن‌ها را در بحران مؤثر دانسته‌اند. دلبستگی نداشتن به دنیا، و مسلط شدن بر طبیعت از جانب خداوند از مواردی است که به اعتقاد اینان، سبب تخریب محیط زیست است؛ همچنین تجویز استفاده بدون حد از منابع طبیعی نیز به این مشکل دامن زده است. عده‌ای نیز سکوت ادیان در مقابل تخریب محیط زیست و نداشتن واکنش به این پدیده از جانب ارباب ادیان را وجب تشدید تخریب دانسته‌اند. در این مقاله، با استفاده از قرآن و روایات، این شبهات را پاسخ داده و با ارائه مدل بهره‌برداری از منابع زیست‌محیطی اثبات خواهیم کرد، که این مدل نه تنها سبب تخریب محیط زیست نمی‌شود بلکه با تقویت مبانی دینی فردی و نهادهای اجتماعی مانند امر به معروف و نهی از منکر) به حفظ آن کمک می‌کند. در این مقاله در سه محور بینشی، فقهی و اخلاقی نشان خواهیم داد که دین اسلام در صدد برآمده است که از با تقویت اعتقاد مردم خودشان به طور خودخوش امانت خداوند را پاس دارند و از طرف دیگر با اهرم‌های فقهی مانند حرمت اسراف در استفاده از منابع زیست محیطی و اتلاف آن‌ها که مربوط به مردم این نسل‌ها و نسل‌های بعد می‌باشد و همچنین حرمت فساد روی زمین و وجوب رعایت حقوق حیوانات و گیاهان در کنار حقوق آدمیان به صورت عملی نیز از تخریب جلوگیری کند و دولت اسلامی نیز وظیفه دارد در کنار نهادهای مردمی این مهم را انجام دهد.
ب. سوابق دانشی: تاریخچه موضوع و سوابق نظری و دانشی موجود در این زمینه چیست و جایگاه موضوع حاضر کجاست؟ وایت جونور^۱ بحران محیط زیست را ریشه در سلطه‌ای می‌داند که کتاب مقدس بر روی زمین به انسان عطا کرده است. غرور این باور انسان‌مدارانه، این اجازه دینی را به انسان‌ها داده که طبیعت را کنترل کرده و از آن سوء استفاده کنند برخی از دانشمندان، اعتراض خود را بر مجامع دینی از این زاویه که این مجامع در مقابل این بحران سکوت اختیار کرده‌اند بیان می‌دارند راسل ترین^۲ (۱۹۹۰) معتقد است دین و الهیات به این مشهورند که به صلاح جهان طبیعت چندان اهمیت نمی‌دهند. به لحاظ سنتی کلیساهای، کنیسه‌ها و مساجد توجه کمی به مسائل عمده زیست‌محیطی کرده‌اند. وی که بیش از سی سال است رهبری نهضت زیست‌محیطی را به عهده دارد، این را بسیار حیرت‌انگیز می‌داند که دین و الهیات تا این حد نسبت به بحران فعلی بی‌تفاوت بوده‌اند (هات، ۱۳۸۲: ص ۳۰۰)

۱. White, Jr

۲. Russel Train

هات، استاد الهیات و رئیس مرکز مطالعات علم و دین دانشگاه جرج تاون امریکا در بیان دیدگاه تعارض دین با محیط

زیست، جهت‌گیری دین به سوی جهان فوق طبیعی را علت این می‌داند که برای حیات بر روی این سیاره ارزش بسیار کمی قائل باشد و به رفاه این جهان نیندیشد. ادیانی که به یک نجات بخش الاهی در آینده امیدوارند حتی به ما اجازه می‌دهند که توجه به این جهان کنونی را ترک گوئیم. او با بیان این که این نگاه دین یک اصل اساسی اخلاق زیست محیطی را کنار می‌گذارد چنین می‌گوید:

یک اصل اساسی اخلاق زیست محیطی آن است که زمین را خانه واقعی خود تلقی کنیم، اما دین نمی‌تواند این جهان را به عنوان خانه ما بپذیرد. ... دین به ما می‌گوید ما صرفاً زائران یا مسافران روی زمین هستیم. چگونه این دیدگاه غیردنیایی می‌تواند ادعا کند که بوم‌شناسی را جدی بگیرد؟ بی‌وطنی جهانی که دین حکایت از آن دارد نمی‌تواند به اندازه کافی انرژی اخلاقی فراهم کند تا به نهضت بوم‌شناسی کمک کند (هات، ۱۳۸۲ش: ص ۳۰۳).

هات در بخش دیگری از سخنان خود و در بیان موضع تلاقی دین و محیط زیست می‌گوید:

حداقل این است که اشتیاق انسان به امر ابدی، او را پیش از موعد از جامعه زمینی که به آن تعلق داریم جدا می‌سازد. بنابراین یک چنین جدایی دوگانه انگارانه بر تفکر دینی خصوصاً در گذشته، غالب بوده و نتیجه آوارگی کیهانی را بدنبال دارد. ... پس بنظر می‌رسد ما با معمایی حل ناشدنی مواجهیم، از طرفی آموزه‌های دینی به ما، می‌آموزند بدون خانه (تعلق به دنیا) زندگی کنیم و از سوی دیگر اخلاق محیط زیست اقتضا دارد که ریشه‌های خود را عمیقاً در طبیعت نفوذ دهیم. آیا می‌توان این دو احساس را با هم جمع کرد؟ (همان: ص ۳۱۱).

همچنین جان پسمور^۳ (۱۹۷۴) فیلسوف و بوم‌شناس استرالیایی همین مطلب را با بیانی دیگر طرح می‌کند:

اما اگر انسان‌ها خود را ... همان‌گونه که هستند، کلاً تنها، بدون آنکه هیچ کسی جز هم‌نوعشان آنان را یاری کنند محصولات فرایندهای طبیعی بدانند که نسبت به بقای آن‌ها کاملاً بی‌تفاوتند، در این صورت با مشکلات بوم شناختی خود با تتمام مقتضیاتش مواجه می‌شوند. آن‌ها نه از طریق تعمیم بلکه از طریق طرد کامل ایده قدسی به آن درک نائل می‌شوند. (Passmore, 1974, p184)

در مقابل دانشمندانی مانند دکترسید حسین نصر در کتاب علم و دین این شبهات را پاسخ داده بوعلا علی نیز به مواردی از این شبهات پاسخ داده است. نگارنده نیز در کتاب اقتصاد منابع طبع از منظر اسلام و نیز برخی از مقالات که در منابع اشاره شده این شبهات را بررسی کرده است.

ج. موارد نوآوری: ضمن بیان دانش موجود، نوآوری طرحنامه بطور واضح و روشن تعیین شود.

پاسخگویی به اتهامات و شبهات واد شده از جانب اگولوزیست ها ملحد و سکولار به ادیان

د. فرایند: فرایندی که در آن فرضیه/ایده/مدل/ نظریه حاصل شده است، بطور دقیق شرح داده شود. مطالعه آموزه های دینی اعم از روایات کتاب های اعتقادی و فقه نویسنده را به این نتیجه رسانده است.

ه. منابع: فهرست منابعی که در متن ارجاع داده شده است، آورده شود.

۱. بارو، کریستوفر جی.، اصول و روش‌های مدیریت محیط زیست، مهرداد اندرودی، تهران، نشر کنگره، ۱۳۸۰ش.
۲. بیونفو، ادوار، آشتی انسان و طبیعت، صلاح‌الدین محلاتی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، اول، ۱۳۷۵ش
۳. پرم راجرز، یوما و مک‌گیل، ری جیمز، اقتصاد محیط زیست و منابع طبیعی، حمیدرضا ارباب، تهران، نشر نی، اول، ۱۳۸۲ش.
۴. ترنر، آر. ک؛ باتمن، دی. پیرس، ای، اقتصاد محیط زیست، سیاوش دهقانیان و عوض کوچکی و علی کلاهی

³ . John Passmore

اثری، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۷۴ ش.

۵. فضلان ام، خالد و براین، جوان آ، اسلام و محیط زیست، اسماعیل حدادیان مقدم، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، اول، ۱۳۷۸ ش.
 ۶. هات، جان اف، علم و دین، بتول نجفی، قم، کتاب طه، اول، ۱۳۸۲ ش.
 ۷. فراهانی فرد سعید، اقتصاد محیط زیست و منابع طبیعی، انتشارات سمت.
- فراهانی فرد.....، محیط زیست از منظر دین و اقتصاد، فصلنامه اقتصاد اسلامی
- فراهانی فرد عدالت بین نسلی در بهره برداری از منابع طبیعی،

خلاصه طرحنامه شامل همه موارد از (الف تا ه) بین ۱۰۰۰ تا ۲۵۰۰ کلمه باشد.